

Daşa öwrülen şäher: Pompeý

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Daşa öwrülen şäher: Pompeý

HELÄK BOLAN KOWUMLAR

► DAŞA ÖWRÜLEN ŞÄHER: POMPEÝ

Rim imperiýasy taryhyň iň soňky butparaz imperiýasydyr. Wezuwiý wulkanynyň eteginde ýerleşen Pompeý şäheri rimli ýokary synply aristokratlaryň, baý adamlaryň keýpi-sapada, aýşy-eşretde dynç alyp ýaşaýan, bag-bakjaly, willalar bilen gurşalan üýtgeşik ýeridi.

Milady ýyl hasaby bilen 79-njy ýylda hereket eden Wezuwiý wulkany iki sagadyň içinde şäheri we Rimlileri öz çokunýan hudaýlaryna çalyň edip duran daşlara öwürüp goýdy.

24.08.79-njy ýylda wulkanyň göge burugsap tüsseläp başlamagy bilen şäheriň 20.000 ýaşajjysy heläk boldy. Adamlaryň lawalara gowrulyp galan wagtyndan bäri, 2.000 ýyl geçipdir. Wulkan iki günläp yzyny üzmän hereket edipdir we şäher 6-7 metr galyňlykda lawa gömülip galýar. Pompeý şäheri Italiýanyň Napoli şäheriniň 25 km uzaklygynda ýerleşýär.

■ Pompeý şäheriniň üstüni kim açdy?

1700-nji ýylda tötänlik bilen bir daýhanyň bir doňup galan jesediň üstünden barmagy bilen bu ýerde birwagtlar bir şäheriň bolandygyny bilip galýarlar. Ilkinji arheologiki gazyp agtaryşlar 1709-njy ýylda başlaýar. Uzak ýyllaryň dowamynda alnyp barylýan gazyp agtaryşlaryň netijesinde, şäher doly diýen ýaly dikeldilýär. Öz döwrüniň iň ajaýyp binalary, ajaýyp sungat eserleri bilen dillere dessan bolan Pompeý şäheri Orta Ýer deňiziniň kenarynda ýerleşip, aristokratlary, baý adamlary bilen birlikde birnäçe minutlaryň domamynda küllere öwürlip gidipdir.

■ Pompeý şäheriniň düýbi haçan tutuldy?

Miladydan öň 5000-nji ýyllarda gurulan bu şäher wulkan peläketine uçramazdan 159 ýyl öň rimlileriň eline geçipdi. Şäheriň öň tarapyny sekiz gapyly diwar gurşap alýardy we şäheriň ortasynda forum ýerleşýärdi. Ol forumda wagşylygyň her görnüşi görkezilermişin. Ol ýerde erkinligi elinden alynyp, gladiatorlara öwrülen gullaryň biri biri bilen uruşmagyna, ýolbarslaryň öňüne atylmagyna tomaşa edlýärdi. Şäheriň iň möhüm binalary bu meýdana bakdyrylyp gurulandy. Ol binalara ybadathana, gladiator ýatakhana, 2 sany teatr binasy, hammamlar girýärdi.

■ Pompeýiň heläk bolmagyna näme sebäp boldy?

Gazyp agtaryşlardan mälim bolşyna görä, şäher halky görlüp-eşdilmedik derejede baý ýaşapdyr, şäheriň her künjünde ýörite jelephanalar we gaý klublar bolypdyr. Çünki duran-duran ýerinde ýekme-ýek ýa-da köpçülikleýin jynsy gatnaşyklarda bolup duran wagtlary doňup galan adamlaryň jesetleri muňa doly güwä geçýär. Azgynlyk bu jemgyýetde ýetjek derejesine ýetipdir. Rim imperatory Sezaryň kiçijik ýaşly ýegeni bilen beçebazlyk gatnaşygynda bolmagy, hatda ol oglanjygyň ejesi tarapyndan Sezara dabara bilen berilmegi bu azgynlygyň näderejä ýetendigini görkezýär.

Forum, teatrlar, amfiteatrlar, ybadathanalar, meýhanalar, jelephanalar, humarhanalar, hammamlar, öýler, degirmenler häzirki wagtda hem durşy-durşy ýaly üýtgemän dur we bu şähere gidip görenler apatdan gaçyp barýan adamlaryň we haýwanlaryň daşa öwrülip giden jesetleri bilen ýüzbe-ýüz bolar.

■ Pompeýlileriň wulkanyň atyljagyndan habarlary ýokmudy?

Wezuwiý aristokratlaryň willalary bilen gurşalan salkyn saýaly dag etek ýerdi. Aslynda wulkan atylmanka, bu aýylganç heläkçilige alyp barjak alamatlar berilipdi, ýagny Wezuwiý wulkany birinji hemlesini öň urupdy.

■ Strabon heläkçiligiň boljakdygyny öňünden duýupdy...

Gadymy grek geografiýaçysy Strabon kraterleri doly derňäp bu ýerde haçanam bolsa birwagt ullakan heläkçiligiň boljakdygyny duýupdy, emma ol bu barada hiç ýerde dil ýarmazlygy dogry hasap etdi. Strabon muny halka aýdanda-da hiç kim ynanmazdy, çünki pula, şan-şöhreta, keýpi-sapa gözi gapylan we azgynlygyň ýoluna düşüp gäbi azan halkyň barybir oňa gulak asjak gümany ýokdy. Belki-de, milady ýyl hasaby bilen 62-nji ýylda ýüze çykan aýylganç zenzele bu gutulgysyz we pajygaly heläkçiligiň buşlukçysydy. Ýer titremeler ýygy-ýygydan bolup durandygy sebäpli, Pompeý şäheriniň ilaty dura-bara tebigy heläkçiliklere üns bermän başlady. Edil gurbaganyň endamyna ýuwaş-ýuwaşdan ýylylyk aralaşyşy ýaly...

■ Heläkçiligiň başy

Wezuwide dumanlar göge galyp ugrandan, şäher halky bir uly partlamanyň boljakdygyny duýdy we şäherden 600 metr uzaklykda ýerleşen deňiz portuna tarap ylgaşlap başladylar, emma duýdansyz turan we äpet deňiz tolkunlary edil wulkan bilen dilleşen ýaly hyryn-dykyn adamly gämileri yzyna, şäher diwarlarynyň aňyrsyndaky çyrpynyp ýatan gyzgyn lawalara bakan pylçap zyňýardy.

■ Asmandan gyzgyn çagyl ýagyp başlady...

Asmandan çäge owuntygy ýaly gyzgyn çagyl ýagýardy we düşen ýerini gowrup-gaýnadyp barýardy. Wulkanyň howany ýokary derejede gyzdyrmagy bilen ýalynly howadan dem alyp bilmän ýa-da zäherli gazlaryň howa ýaýramagy bilen howadaky kislorodyň karbonik gazlara öwrülmegi bilen adamlar dem alyp durkalaram ölýärdiler, adamlar şeýle bir aljyraňňylyga düşdüler welin, näme etjegini bilmän Wezuwiý dagyna tarap ylganlaram bolupdy, çünki asmanyň ýüzi gorkunç garaňkylyga bürenipdi we hiç zady görmek mümkin däldi. Iki sagadyň dowamynda şäher we 20.000 adam wulkanyň gyzgyn lawalaryna gömlüp galdy, wulkanyň hereketi iki güne çenli dowam etdi we şäheriň üstüni doly örttdi.

■ Allanyň azabymy ýa "hudaýlaryň gazaby"?

Bir zady bellemän geçmek mümkin däl, adamlar ölüp barýarkalar özleriniň daşdan ýasan hudaýlaryndan medet isläp ýalbaranlary hem bolupdyr, muny daşdan ýasalan hudaýlara tarap barýarka ölüp galan ýa-da daş hudaýyň önünde dyza çöküp galan adamlaryň jesetleri güwä geçýär. Özlerini Taňry hasap edip, garamaýagy özlerine çokundyran aristokratlaryň hernäçe daş hudaýlara ynanýandygy ýa-da ynanmaýandygy belli dälem bolsa, olar agalyk ediji güýji üçin bu daş hudaýlara borçludy. Olaryň janhowlyna eden ahy-nalalaryny özlerinden başga eşiden bolmady, bu öz taryhyndan habarsyz adamzat nesliniň eýýäm näçenji gezek aldanyşydy. Iň ýamany bolsa, bu öz-özünüň aldaýyş bilen aşyp bolmajak Allatarapyn jezany uzakdan ýa-da ýakyndan tomaşa edenler ýene-de öz-özünü aldaýardy we bu dramatik peläkede "taňrylaryň gazaby" diýip oňajakdy.

■ Ejize ganymlykda ýewreýlerden peslär ýaly däldiler...

Gadymy butparaz kowumlaryň özlerine ugradylan pygamberleri öldürmek häsiýeti bardyr. Öz döwrüniň iň güýçli imperiýasy bolan paganist Rim imperiýasynyň agalyk ediji güýçleri hem Isa pygamberiň janyna kast etmäge synanyşypdylar, bu Pompeý şäheriniň başyna gelenleri olaryň azgynçylyklary bilen birlikde pygamberlere zulum edendikleri üçin berilen jeza diýip düşünsegem bolar. Hernäçe ýewreýleriň pygamberlere kast etmek boýunça däbe öwrülen "taryhy endikleri" baram bolsa, Isa pygamberi öldürmäge synanyşan ýewreýler bilen deň derejede zalym Rimliler hem bu jenaýatyň şärikdeşidirler.

■ Edil Lut kowmy ýaly...

2000 ýyla golaý wagt ol ajaýyp willalar, bag-bakjalar, öýler el degridilmedik ýagdaýda galdy. Hatda alymlar ýaňy peçde bişip duran çörege çenli tapdylar. Taryhçy alymlar bir diwaryň ýüzünde Sodom we Gomorra diýen ýazgylary tapdylar, bu ýewreý gullary tarapyndan Pompeý şäheriniň butparaz ilatynyň edil Lut pygamberiň kowmy ýaly azgyn durmuşda ýaşandyklaryny aňlatmak

üçin ýazylan bolmaly diýip çak edilýär.

■ Pompeý tragediýasy kinofilmde

2014-nji ýylda 2000 ýyl mundan ozal bolup geçen bu aýylganç katastrofany amerikan kinomatografiýaçylary surata düşürdiler. Bu jogapkärli işi kinorežissýor Paul W. S. Anderson boýnuna aldy. Film täzeçe usullarda, ýagny 3D formatda surata düşürildi. Gynansakda, bu taryhy kinofilmiň ybrat beriji derslerine üns berilmän, tersine romantiki äheň çäýylyp, Maýlo we Kassio atly ýaş juwanlaryň özara söýgüsiniň tragiki hekaýaty görnüşinde suratlandyrylypdyr. Şeýle-de bolsa "Pompeý" çeper filmi gadymy şäheriň aýylganç wulkanyň astynda çyrpynyp iň soňky demde gyzgyn lawalara gömlüp galyşyny göz önüňizde belli bir derejede janlandyrsa gerek.

Kinofilmiň ilkinji görkezilişi 2014-nji ýylyň fewral aýynda Fransiýada, Germaniýada, Russiýada, şol aýyň 21-nji fewralyndan soň bolsa dünýäniň beýleki ýurtlarynda görkezilişe girdi.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

Geň-taňsy wakalar